

Nadalje slijedi članak Marka Medveda čiji je naslov *Datacija izgradnje augustinskog samostana i crkve sv. Jeronima u Rijeci* (21–38). Članak nastoji odrediti dataciju izgradnje samostana i crkve augustinaca pustinjaka, prvih redovnika u gradu Rijeci. S obzirom na vrlo malo hrvatskih historio-grafskih izvora, autor se služi domaćom i inozemnom literaturom, kao i do sada slabo poznatim arhivskim izvorima svjetovnih i crkvenih arhiva.

Zdenko Dundović i Marijana Mohorić pišu članak *Bratovština 40-satnog klanjanja u Zadru i njezina matrikula (16. – 17. stoljeća)* (39–55). Autori donose povijesni pregled Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru na temelju njezine matrikule pohranjene u Arhivu Zadarske nadbiskupije. Analiza sadržaja donosi prijepise temeljnih kapitula, ukazuje na teškoće kojima se bratovština susretala te se navode imena članova bratovštine svjetovnih i crkvenih struktura gdje su ona naznačena.

Nadalje u članku *Ivan Butković (1876. – 1954.)* (57–75) Mate Anić donosi kronološki životni put i djelovanje u Hrvatskom katoličkom pokretu Ivana Butkovića, ključne osobe u radu na organizaciji laikata i katoličke mladeži s ciljem obrane katoličkog svjetonazora od liberalnih ideja toga vremena.

Izgradnja bogoslužnih prostora u Novom Zagrebu za vrijeme komunističkog režima: primjer župe Utrine (77–102) čiji su autori Leopold Čurčić i Slavko Slišković donosi na primjeru župe Utrina prikaz problema s kojima su se susretale novoosnovane župe pri gradnji i organizaciji župnih zajednica i crkava u komunističkom režimu sve do osamostaljenja Republike Hrvatske i pada komunističkog režima.

Taras Barščevski piše o povijesti Biblijskog instituta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod naslovom *Povijest Biblijskog instituta Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* (103–122). Autor prikazuje razvoj i rad Instituta za biblijski pastoral pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu od njegovih početaka do današnjih dana.

Juraj Lokmer i Fila Bekavac-Lokmer donose katalog rijetkih knjiga u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Naslov članka glasi *Zbirke stranih i rijetkih knjiga XVI. stoljeća u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda: franjevački samostan sv. Križa u Osijeku* (123–183). Autori uz katalog iznose komentare i informacije o autorima zbirke uz svaki naslov (djelo).

Nakon sedam priloga slijedi rubrika *Prikazi i recenzije* (183–201) s osam prikaza i recenzija povijesne literature. Na samom kraju ovoga broja nalazimo rubriku *In memoriam* s nekrolozima posvećenima prof. dr. sc. fra Emanuelu Franji Hošku koji je napisao Daniel Patafta i akademiku Franji Šanjeku koji je napisao Slavko Slišković.

Ivica Iviček

***Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, sv. 20, Slavonski Brod 2020., 592 str.**

U listopadu 2020. godine objavljen je jubilarni 20. broj znanstvenog časopisa *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*. Sadržaj časopisa je podijeljen u nekoliko dijelova, pri čemu središnji dio (9–335) sadrži ukupno 11 znanstvenih radova, točnije 7 izvornih znanstvenih radova i 4 pregledna

rada koji svojim temama obuhvaćaju razne aspekte iz povijesti područja Slavonije, Srijema i Baranje. Osim toga, u časopisu se nalazi posebna tematska cjelina *Uz 25. obljetnicu završetka Domovinskog rata* (337–457) unutar koje se nalazi jedan izvorni znanstveni rad i dva pregledna rada, kao i cjelina *Grada* (459–504) s dva stručna rada u kojima su predstavljeni izvorni dokumenti. Život i djelo istaknutoga mađarskog povjesničara Jánosa M. Baka (1929. – 2020.) koji se u svojim radovima vezanim za srednjovjekovnu Ugarsku dotakao i prostora srednjovjekovne Slavonije prikazani su u cjelini *In memoriam* (505–509), dok *Kronika* (511–514) donosi izvješće od sedmoj po redu dodjeli “Nagrade za najbolji rad mladih povjesničara iz povijesti Slavonije, Srijema i Baranje” koja se održala 9. listopada 2019. godine u čitaonici Podružnice. Na kraju časopisa, u cjelini *Prikazi i osorti* (515–571) predstavljeno je 13 prikaza stranih i domaćih izdanja vezanih za svjetsku i hrvatsku povijest te jedna znanstvena konferencija.

Prvi rad u časopisu, autora Ratka Ivanušeca i Petra Seletkovića, nosi naslov *Posjed Horvati u srednjem vijeku i crkva sv. Bartola u Novim Mikanovcima* (9–50). Crkva sv. Bartola u Novim Mikanovcima u istočnoj Slavoniji predstavlja kulturno dobro koje je upisano u Listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Između 2006. i 2020. godine na tome objektu provedena su konzervatorska istraživanja i obnova, a nove spoznaje o graditeljskoj slojevitosti i etapama izgradnje ove srednjovjekovne sakralne građevine predstavljene su u ovom radu. Osim analize arhitekture i dekoracija crkve kroz pojedine faze njezine izgradnje i obnove, u rasponu od 13. do 18. stoljeća, razmatra se i povijesni kontekst, odnosno pitanje pripadnosti posjeda na kojem se spomenuta crkva nalazila.

Tematikom iz razdoblja srednjeg vijeka bavi se i Amer Sulejmanagić u članku *Prilog istraživanju grbova Iločkih – razvoj, osobitosti i mijene* (51–78). Autor istražuje heraldičku baštinu velikaške obitelji Iločki od sredine 14. pa sve do prve četvrtine 16. stoljeća. Pomoću bogate kolekcije pečata, grbova u kamenoj i keramičkoj plastici te novca, priloženih na crtežima i ilustracijama u radu, pokušavaju se rasvijetliti pojedine epizode iz života i političkog djelovanja pripadnika te znamenite slavonske velikaške obitelji.

Tema rada Marka Matolića *Katoličko stanovništvo sela toliške kapelanije za vrijeme “Dubičkog rata” (1788. – 1791.)* (79–92). odnosi se na slučaj preseljavanja katoličkog stanovništva iz srednjeg dijela Bosanske Posavine, tadašnjih sela koja su krajem 18. stoljeća pripadala katoličkoj kapelaniji Tolisa, a koje su osmanske vlasti za vrijeme posljednjeg rata između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva sustavno preselile u unutrašnjost Bosne. Istraživanje se temelji na crkvenom arhivskom gradivu, vojnim i katastarskim zemljovidima, terenskom istraživanju, prikupljenim pokretnim nalazima i usmenoj predaji. Autor pokušava utvrditi broj preseljenog stanovništva, zatim lokaciju preseljenja, način na koji su doseljenici bili prihvaćeni od strane domicilnog stanovništva, kako su se rat i seobe odrazile na sliku današnjih sela Bosanske Posavine te kakvo je kolektivno sjećanje na taj događaj.

Rad dobitnice “Nagrade za najbolji rad mladih povjesničara iz povijesti Slavonije, Srijema i Baranje”, Eldine Lovaš pod naslovom *“Budući da je smrt coveka istinita, čas pak smrti nepoznat...” – oporučitelji i oporučna ostavština u oporukama osječkoga stanovništva zapisanima na hrvatskom jeziku* (1809. – 1850.) (93–113) sljedeći je rad u časopisu. Autorica predstavlja svoje istraživanje oporuka, oporučitelja i oporučne ostavštine na temelju analize gradiva pohranjenog u fondu Poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Osijeka. Analizirane oporuke datiraju između 1809. i 1850. godine, odnosno od godine proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom pa sve do ukinuća feudalnog ustrojstva gradske uprave. Zbog velikog broja sačuvanih oporuka, autorica se u istraživanju ograničila samo

na oporuke pisane na hrvatskom jeziku, a na kraju rada priložena je tablica s imenima i prezimenima osječkih oporučitelja i datumom nastanka oporuka.

U ritmu poplave i gladi: problemi stanovništva novogradiške Posavine duž slijeva potoka Rešetarice do rijeke Save (1890. – 1914.) (115–148) naslov je rada autorice Ive Salopek Bogavčić. U središtu pažnje ovog priloga je uzrok bujica potoka Rešetarica, koji je na prijelazu 19. u 20. stoljeće prolazio kroz kotar Nova Gradiška i ulijevao se u rijeku Savu. Autorica pojavu bujica dovodi u vezu s ekonomskim procvatom vlastelinstva Cernik, smještenom na sjevernom dijelu kotara gdje se nalazio i izvor potoka. Djelovanje pet tvornica na tom vlastelinstvu u posljednjim desetljećima koja su prethodila početku Prvoga svjetskog rata povezano je s krčenjem šuma, pojavom bujica i neprikladnom regulacijom potoka što je rezultiralo poplavlivanjem i pojavom gladi na području općina Cernik i Rešetari. U radu se razmatra i način na koji se ugroženo stanovništvo borilo za rješavanje pitanja regulacije rijeke Save.

Mislava Bertoša i Tvrtko Vuković autori su rada naslovljenog *Lov na degenerike: psihijatrija i normalizacija hrvatskog građanskog društva na primjeru slučaja Miloša Krpana (149–188)*. Tema rada usmjerena je na proučavanje dosjea Miloša Krpana, osobe koja je krajem 19. stoljeća dva puta primljena u Kraljevski zemaljski zavod za umobolne u Stenjevcu. Dubljom analizom otkriva se da se radilo o pojedincu koji je zbog svojeg političkog aktivizma i promicanja ideja socijalizma te anarhizma u vrijeme režima Khuena Héderváryja uhićen i potom predan u umobolnicu. Na temelju Krpanovog slučaja predočava se slika moći onodobne psihijatrije kojoj sudbena vlast i represivni državni aparat prepuštaju ulogu organa društvene discipline u kontekstu težnje da se cjelokupno stanovništvo što učinkovitije organizira, nadgleda, razmjesti i iskoristi.

Vrijedan prinos poznavanju razvoja željezničke mreže na prostoru Kraljevine Hrvatske i Slavonije donosi članak Siniše Lajnerta *Ustroj i djelovanje Dioničarskog društva dunavsko-savske vicinalne željeznice u periodu Austro-Ugarske Monarhije (189–223)*. Ekspanzivan razvoj željezničke mreže na prostoru Kraljevine Hrvatske i Slavonije može se pratiti od osamdesetih godina 19. stoljeća kada su doneseni zakonski akti koji su omogućili privatnom kapitalu izgradnju i eksploataciju željezničke mreže. Time su pružene razne olakšice i pogodnosti privatnicima koji su gradili vicinalne željeznice, odnosno željeznice lokalnog interesa. Na hrvatskim povijesnim prostorima postojalo je dvadesetak dioničarskih društava vicinalnih željeznica, a u središtu pažnje rada je Dioničarsko društvo dunavsko-savske vicinalne željeznice osnovano je 1912. godine sa sjedištem u Budimpešti. Na temelju istraživanja sačuvanoga arhivskog gradiva pohranjenog u Hrvatskom državnom arhivu, kao i suvremenih tiskovina te relevantne literature obrađuje se ustroj i djelovanje spomenutog društva.

Sljedeći rad u časopisu naslovljen je *“Frankovci” u Srijemskoj županiji uoči Prvoga svjetskog rata (225–259)*. Polazište za istraživanje Mislava Gabelice predstavlja uspjeh pravaške frakcije poznatije pod nazivom “frankovci” na izborima 1907. godine u kotaru Cerna na području Srijemske županije. S obzirom na taj uspjeh i osnivanje organizacija “frankovačke” stranke u drugim mjestima Srijemske županije, autor prati izborne rezultate navedene stranke sve do 1913. godine kada su održani posljednji redovni saborski izbori u Banskoj Hrvatskoj. Pri analizi utjecaja te stranke koja je bila ekskluzivna nositeljica hrvatskoga nacionalno-političkog programa, autor u obzir uzima i kontekst etničke strukture pojedinih kotara Srijemske županije i odnosa političkih snaga u njima.

Prilog o bolničkim i socijalnim ustanovama u gradu Osijeku od druge polovice 18. stoljeća do sredine 20. stoljeća donose Zlata Živaković-Kerže i Hrvoje Pavić u članku *Od Gradske bolnice do Gradskoga ubožišta (Prilog za proučavanje bolničkih i socijalnih ustanova u Osijeku)* (261–276). Na

temelju arhivskog gradiva pohranjenog u Državnom arhivu u Osijeku i relevantne literature prikazuje se djelatnost Gradskog ubožišta za zbrinjavanje starih i nemoćnih građana grada Osijeka, kao i značenje brige Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka de Paulo iz Zagreba koja je 1890. preuzela uzdržavanje navedene ubožnice. U radu se otkrivaju detalji vezani za adaptaciju zgrade kako bi se zadovoljile potrebe povećanog broja ubogara, kao i razne druge sastavnice vezane za djelovanje ubožišta koje je spomenuti ženski katolički crkveni red vodio sve do 1952. godine kada im je zabranjen daljnji rad.

Silvestar Balić autor je rada naslovljenog *Hrvatski tisak na području današnje Mađarske u godinama nakon Prvog svjetskog rata (277–303.)* U ovom preglednom radu predstavljaju se izdanja objavljena na hrvatskom jeziku ili za hrvatsku publiku koja su nastala između 1918. i 1921. godine na području današnje Mađarske. Pritom, prvi je dio rada posvećen manjinskoj politici na prostoru Mađarske u razmatranom razdoblju tijekom kojeg se odvija promjena državnih formacija koje su imale različite političke i ideološke koncepcije.

Posljednji rad u središnjem dijelu časopisa naslovljen je *Muslimani / Bošnjaci u Slavoniji: ratni sukobi, identitet, suživot (305–335)*, autora Dragutina Babića i Filipa Škiljana. Na temelju intervjua s pripadnicima muslimanske, odnosno bošnjačke, nacionalnosti provedenih 2019. godine u Slavonskom Brodu (Brodsko-posavska županija), Gunji (Vukovarsko-srijemska županija) i Osijeku (Osječko-baranjska županija) analiziraju se socijalni, demografski i identitetski procesi unutar te nacionalne skupine na području Slavonije. Konkretnije, pokušava se utvrditi njihov sociopolitički položaj na ovom području, zatim vrijeme i razlozi doseljenja, doček u novoj sredini, sudjelovanje u ratnim sukobima, kao i pitanje poslijeratne multietničke koegzistencije.

Tematska cjelina posvećena 25. obljetnici Domovinskog rata sastoji se od tri rada, a prvi od njih djelo je Ane Filko *Ovčara – siva zona međunarodne zajednice (1992. – 1994.) (337–372)*. Na temelju dostupnih dokumenata internetskih digitalnih baza ICTY-ja, sveučilišta Case Western Reserved u Ohiju te onodobne periodike autorica utvrđuje koji su ključni čimbenici utjecali na otkrivanje masovne grobnice na Ovčari i njeno istraživanje. Potom slijedi članak *Ratne štete na kulturnim dobrima na području Osječko-baranjske županije (373–422)*. Na temelju uvida u arhivski materijal u sklopu fonda Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, koji se nalazi u Hrvatskom državnom arhivu, Ana Holjevac Tuković i Ante Nazor prikazuju razaranja koja su pretrpjela spomenici nepokretne i pokretne kulturne baštine u vrijeme Domovinskog rata na području Osječko-baranjske županije. Ana Holjevac Tuković suautorica je, uz Matu Rupića, i rada *Arhivski fondovi srpske provenijencije pohranjeni u Hrvatskome memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata (423–457)*. U ovom preglednom radu predstavljeni su arhivski fondovi i zbirke nastali radom paradržavnih civilnih i vojnih ustanova i postrojbi pobunjenih Srba na okupiranom području Republike Hrvatske. Riječ je o arhivskom gradivu koje je pripadalo Republici Srpskoj Krajini, a prikupljeno je nakon oslobodilačkih vojno-redarstvenih operacija Bljesak i Oluja.

Cjelina *Grada* sadrži dva stručna rada u kojima je predstavljen vrijedan materijal za buduća povijesna istraživanja. Rad autora Milana Vrbanusa, *Popis krizmanika župe Našice iz 1777. godine (459–479)*, usredotočen je na dokument koji je pohranjen u knjižnici Samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama. Riječ je o popisu iz 1777. godine na kojem su navedena imena mladih osoba iz našičke župe koji su primili sakrament potvrde. Ana Rajković u prilogu *Dokumenti o aktivnostima državnih vlasti pri suzbijanju širenja boljševičkih ideja na području Slavonije i Srijema (1918. – 1922.) (481–504)*, donosi dokumente koji se odnose na represivne aktivnosti državnog aparata s ciljem suzbijanja širenja boljševičkih ideja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Dokumenti su pohranjeni u Zbirci dokumenata radničkog pokreta Državnog

arhiva u Osijeku, koja se čuva u današnjem Hrvatskom institutu za povijest – Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u okviru sačuvane građe Centra za izučavanje radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta za Slavoniju i Baranju.

Juraj Balić

Ekonomska i ekohistorija: Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, sv. 16, Zagreb – Samobor 2020., 244 str.

Novi broj ovog izvrsnog specijaliziranog višejezičnog časopisa za ekonomska i ekološka pitanja, u cijelosti posvećen temi klime pod tematskim naslovom *Historical Climatology in the Context of Human and Environmental History of the Eastern Adriatic, the Carpathian Basin and the South-Eastern Alps. Povijesna klimatologija u kontekstu povijesti ljudi i okoliša istočnog Jadrana, Panonske nizine (Karpatskog bazena) i jugoistočnih Alpa*, sadrži ukupno jedanaest članaka šesnaestoro autora. Svi radovi napisani su na engleskom jeziku. Svezak otvara uvodni tekst (*Foreword*, 5–7) glavnog urednika časopisa i urednika tematskog broja Hrvoja Petrića i gosta urednika broja Žige Zwittera u kojem se broj smješta u širi okvir hrvatskog i međunarodnog znanstvenog proučavanja te teme.

Prvi rad u broju je članak Andree Kiss *Weather and weather-related natural hazard sin medieval Hungary IV: Documentary evidence from 1401–1450* (9–54), koji je ujedno četvrti nastavak njezinih istraživanja prethodno objavljenih u časopisu *Medium aevum quotidianum*. Članak o vremenskim prilikama na područjima Ugarske krune je ponajprije usredotočen na prvu polovicu 15. stoljeća budući da je za to razdoblje najbogatija narativna dokumentacija. Autorica na vrlo sustavan način kronološki iznosi dojave o vremenskim prilikama za 27 pojedinačnih godina od 1402. do 1450., odnosno za svaku godinu se iznosi vrsta zabilježene klimatske neprilike (suše, smrzavanja rijeka, mrzle zime) i njihove posljedice za lokalnu privredu (povećanje cijena namirnica, radovi popravka mostova, glad, propali urodi vinograda i ostale poljoprivrede). Ovakva mikropovijest je vrlo korisna te primjenjiva i na druga područja, jer pokazuje kako se dobro mogu povezati vremenske nedaće s njihovim posljedicama za privredni život jedne zajednice.

Krešimir Kužić potpisuje rad *Examples of the Bura wind effects in the Easter Adriatic Area according to Chronicles, Travelogues and military Reports (15th century–18th century)* (55–80). Autor prvo iznosi devet tumačenja pojave i učinka bure raznih svjedoka, od Benedikta Kotruljevića prije 1465. do Petra Nutrizia Grisogona za 1780. godinu. Zatim se članak kod više potpoglavlja bavi utjecajem bure kroz prizmu različitih kategorija onih koju ju trpe, odnosno: 3.1. *Living being*, čime se označava i ljude i životinje, s naglaskom na nesnosne hladnoće koje ih od bure zadese; 3.2. *Warfare*, tj. kako bura utječe na funkcionalnost vojska, posebice u sklopu mletačko-osmanskih ratova; 3.3. *Agriculture*, s osobitim osvrtom na nasade maslenika, smokava, nara i vinograda; 3.4. *Traffic and Transport*, u kojem se argumentirano očituje negativni utisak bure na kopneni i pomorski promet; 3.5. *Construction*, u kojem se raspravlja o prilagodbi gradnje zidina i službenih zgradi u kontekstu zaštite od naleta bure (npr. u Makarskoj, Senju i dr.). Tom dijelu slijedi navođenje 31 citata crpljenih iz kronika, putopisa, vojnih izvješća i kozmografskih djela od 1404. do 1783. godine. U sljedeća dva poglavlja se opisuju opće klimatske karakteristike i posebno bura u kontekstu maloga ledenog doba. Rad je popraćen brojnim prikladnim priloženim ilustracijama, kartama i nacrtima.